

Időjáték

– Csorba Győző új verseskötetéről –

Két éve jelent meg a Csorba Győző válogatott verseit tartalmazó gyűjtemény, *A lélek évszakai*. Az *Időjáték* új, az elmúlt esztendőkből írt verseit foglalja magába.

Egy gyűjteményes kötet mindig összegezés, számvetés: ez vagyok, eddig jutottam. *A lélek évszakai* magasra állította a mércét. Igazolta, hogy szerzőjének a magyar líra élvonalában van a helye. Az *Időjáték* olvasóját foglalkoztató kérdés: Milyen a folytatás? Bírja-e erővel, lendülettel a költő? Történt-e az utóbbi időben valamiféle változás, fordulat, módosulás ebben a lírában?

Látványosnak és hatásosnak tetszik ilyenkor a kritikus „bátorság” és odamondogatás, mely „megtorpanásról”, „elkomorodásról”, a kötetbe fölvetett „töltelék-versekről” tud. Mi inkább az elfogultság gyanúját, az „írópártoló kritika” bélyegét vállaljuk, de „csak” belátásunk és meggyőződésünk alapján szólunk a versekről.

Csorba Győző költői pályája eddig sem a látványos fordulatok, kanyarok és metamorfózisok „története”; új kötete sem különösségeivel, meghökkentő tornamutatványai-val kelt figyelmet. Korallként épül ez az életmű. Rétegek rakódnak benne egymásra, összeforrnak s szerves egészet alkotnak. De tagadások, szembefordulások, változó költői programok nélkül is nő, továbbépül Csorba költészete.

Az *Időjáték* több irányban is gazdagodást mutat. Tágult, bővült e költészet anyaga, témavilága. Ez a könnyebben mérhető, szemmel ellenőrizhető gazdagodás. A kötet mintegy hetven versét hat, jól megkomponált, szigorúan fölépített ciklusba rendezte el a költő. Minden ciklus egy-egy gondolati egységet alkot. Az első a kor és a történelmi idő hullámverésében álló ember gondjait fogalmazza meg; a másodikban a kortársak és az elődök, a példa-emberek szólításának enged a költő; a harmadik ciklus „családi följegyzéseket” tartalmaz; a negyedikben a fák, a környezet, a természet törvényeit kutatja; az ötödikben a „forduló nap”, a múlt idő legszemélyesebb gondjai szólnak meg; a hatodikban idegen és hazai tájak, „más egek” fényei villannak elénk: olasz, francia, jugoszláviai, balatoni képek. Ahány vers, annyi „töredék”, annyi „kísérlet” a teljesség birtokbavételére. Minden egyes költeménynek külön íve van: elindul valahonét, s eljut a gondolat lezárásáig, avagy a gondolat továbbvitelének kikényszerítéséig. Az önismétlés, a bevált gondolat-petárdák alkalmazása – annyi verseskötet kísértő gyengesége – teljességgel hiányzik innét. Versei egymást magyarázzák. A szintézist nem egyes versekben akarja megvalósítani a költő, hanem a kötet – és költészete – egészében.

Az *Időjáték* versei a költői szemlélet gazdagodását, mélyülését is igazolják. A Csorba-vers modellje a szintetikus költemény, a plasztikus vers. Egyetlen szóval sokat jelöl, egyetlen mondattal bonyolult összefüggéseket fejez ki. A vers nem akar „szép”, a költő nem akar „költői” lenni. Ez a költészet – Apollinaire találó kifejezésével – nem „parfümözött rózsa”: ment minden póztól, keresettségtől, dagályosságtól. A „világ hiába csábít mutatós mutatóványokra” – vallja Csorba Győző. A költő nem hatásra, az

olvasó elérzékenyülésére pályázik; a vers nem lepkegyűjtemény: öncélú képek gombostűre tűzése.

Csorba Győző nyugtalan és nyugtalanító költő. Modernsége felfedező hajlamában, kísérletező kedvében, leleplező erejében van. Versei gondolati meglepetések. Nem éri be a közhelyekkel, a patentra nyíló-záródó igazságokkal, az „ájtatos mesékkel”. A gondolati sablonok mögé néz, a dolgokat visszájára fordítja. Az ő kérdései is a létezés alapvető kérdései – például: „mivégre voltam itt a földön?” –, de sosem elégszik meg a lehetséges ismert válaszok, az előregyártott igazságok megismétlésével. Kemény, józan számvetés ez a költészet. Az elmúlásban nem lapos nosztalgiát, elérzékenyülést talál, hanem okot az elmélkedésre, az elmélyedésre. S az életről és a halálról a lekerekített igazságok helyett szívesebben mond befejezetlen, csonka, torzó-mondatokat, amelyek az olvasó kiegészítését, folytatását, befejezését kívánják.

A kötet központi élménye az idő. A kinti, a valóságos, a történelmi, és a benti, az egyéni, a személyes sorsban megélt. A történeti változások, a kor borzalmai, az űr-korszak küszöbére lépő világ az ember számára új üzeneteket, új parancsokat közvetítenek. Minden korábbi kornál nagyobb veszély a magány pusztítása. Minden korábbi kornál mérgezőbbek a cukrozott igazságok. Minden korábbi kornál erősebb a belső csend szólítása.

A természet változása, tavasz–nyár–ősz–tél egymásutánja, a kert, a gyümölcsfa az időre, az idő múlására figyelmeztet. Az ős, a föld, a gazda példázattá válik, s a költő az évszakok, a fák, a virágok szavában az emberi létre érvényes törvényeket keresi. A körtefa éppoly részletesen kidolgozott jelképpé magasodik Csorba Győzőnél, mint Janus Pannonius versében az árvíz, vagy a terméstől roskadozó gyümölcsfa. Az élet és a halál, a születés és az elmúlás, a gyerekkor és az öregség, az emlékek és a rémek nagy, dialektikus ellentétpárjai feszülnek egymásnak e versekben, de mindenféle „jámbor szépítő szándék”, ál-jóság és érzelmesség nélkül.

Az életről kevesen irtak olyan szépen, és az élet szépségéről kevesen szóltak olyan meggyőzően, mint Csorba Győző. (*Mi jöhet még?*) Az élet több az irodalomnál, a valóság a költészetnél (*Beszélgetés a költészetről*). Ha van változás éppen az, hogy az *Idő-játék* versei minden korábbi köteténél harmonikusabb, derűsebb, oldottabb költői világról vallanak. A versekben több lett a fény és kevesebb az árnyék, több a részvét mint a szorongás, több az élet, az öröm, mint az elmúlás, a halál. Görcsök oldódnak a költőben, madárhang töri át a „gyilkos magány” burkát. A szív rejtelseire figyelmeztet. Eszménye az alkotó, a dolgozó élet, a magát megosztó, a „szenvedés közös nyelvét” értő és beszélő ember. Mindennél nagyobb kincs számára a hasznos élet: a történelem kalandjait, a múlt-jelen-jövő pillanatait, emlékeit, személyes gondjait, az újságok híreit mind ehhez méri. A természet is optimizmusra, öröme tanít: „örök parancs a termés”.

Ami e költészet „módszereit” illeti, abban is a gazdagodás jelei figyelhetők meg. Csorba versei látszólag dísztelen alkotások, „megjelenésükkor olykor fakónak, igénytelennek látszanak, de az idő sodrában mindinkább érlelődnek, kiteljesednek” – állapította meg Weöres Sándor. Gondolati igazságait mindig költő módján fogalmazza meg, s formai eszközeit is a kísérletezés jellemzi. Az olasz neorealizmusra emlékeztető filmszerű képekből szövi római látomásait, gyakran a prózából lép át a költészetbe, kedveli a szabad verset, de a dal-formát sem veti meg. Gyakran hagyja el a központosítást, máskor a tipográfia, a verssorok egyéni tördelése kap jelentést. Formai változatosság és egység uralkodik a kötetben.

„Fanyar bölcsességet” gyakran aforisztikus tömörséggel, egy-egy súlyos verslezárásban fogalmazza meg. „Jobb a kinyílt kéz mint a fölfeszített.” Vagy: „Szigetem szigorúan sziget: senkit se engedek rá, hogy mindenki ráferjen.” A dolgoknak nevet adó, az olvasót gondolati fölismerésekkel gazdagító, s főképp gondolati eszközöket használó líra ez. Leggyakoribb stílusesszövege az ismétlés, a felsorolás, az ellentét, a kérdés, a vá-

lasztó, a hiányos mondat, a szójáték; egyszóval a gondolat plaszticitását, erejét és nem a „szépséget”, a látványosságot szolgáló eszközökkel él. A gondolatok kristályos rendjéhez a sebezhetetlen forma fegyelme párosul.

„Legyen a vers használati tárgy” – írja Csorba Győző. Vállalása nem program-szerű, „az ember inkább magán könnyít vele”. A költészet jövőjét illetően is hite inkább aggodó, mint derűlátó. Ám pusztán azzal, hogy „megteszi dolgát”: útunkba áll, nyugtalanít, fölkavar, gondolkodásra, töprengésre, elmélyedésre kényszerít. Okkal lehet reménye: „így is akad egnéhány – akinek használ”.

TÜSKÉS TIBOR

Mátyás Ferenc: Parasztciterán

Tiszteletreméltó következetességgel hajol vissza paraszti múltjához, sohase hivalkodóan, hanem eleve elrendeltetetten hirdeti népi származását. Világnézetét, szemléletét ez a körülmény tökéletesen meghatározza. Csaknem négyévtizednyi költői pályájának jellemző vonása: hűség a föld fiaihoz. Azoknak egykori keservét dalolja ki teljes erővel, a sorsközösség hangsúlyával, kiknek pártját Petőfitől oly sokáig csupán a költők fogták.

Minden megnyilatkozásának jellemzője: nem ragadtatja magát fölszíneskedő jel-szavakra. Belső érveit osztályának múltja sugallotta mindenkor, indíttatását a parasztság mindenkori jelene szabta meg, természetesen a jövőről szívesen nem rajzolt és nem festett nagy vágyképeket. A parasztság jövőjét változatlanul a céltudatos, tervszerű közösségi munkában látta. A kísértő múlt – szocialista korunkban – mindmáig még fájósajgó emlék: a megújult paraszti élet – az ő szemlélete szerint – teljesen csak mostanában alakul át.

Egyszerre lép költőnk az idővel, miközben hátratekinget ugyan, de éles tekintete a fölfelé vezető útra szegeződik. Képei, képtársításai mindenesetre nagyvárosi szemléletre vallanak, de azokba mindig bele tudja rajzolni szülőföldjének – az Alföldnek – elemeit (alakokat idéz, hangulatokat él újra, színeket kölcsönöz onnan), ugyanakkor a mai, korszerű, új tartalom stílusjegyei, költői vonásai se hiányoznak verseiből. Azt lehet mondani, úgy tud megújulni, ha múltja fölé borul, és akként válik hagyományossá, ha kitekint a maga valóságából – Európa téereire, e nagyobb valóságnak a költészetére. Ebben a vonatkozásban számos költeményét kellene itt idézni, de bármelyik árnyalatokat veszítene értékéből, ha a nagy, az egész kötetre ható összefüggésből kiragadnók.

Mátyás Ferenc verseskötetekben gondolkodik, nála jobban kevesen tudják verseiket egy belső, szoros összefüggés fonalára fűzni, hatáskeltően meg- és összeszerkeszteni. Mind tartalmi, mind pedig formai erényei, eredményei egyaránt magyar és európai jellemvonásokat hordoznak magukon, vagyis a hagyományos és elkötelezett költészet önként valósult meg szocialista humánumban.

Származása és hivatottsága természetesen kötelezte arra, hogy mindig másokról, mások érdekében szóljon, ha pengeti citerája erős kézzel kifeszített, kellően hangolt húrjait. Költői feladatnak mindez bőven elegendő, minek bizonyossága ez a szép kötet is.

(*Magvető, 1971*)

PAKU IMRE